

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

**Дипломна робота
бакалавра**

**з теми: “ Поділи Речі Посполитої та особливості приєднання українських
земель до складу Російської імперії”**

Виконав студент 4 курсу
історичного факультету,
денної форми навчання,
напряму підготовки 6.020302 Історія*
Мікшанський Антон Миколайович

Керівник:
Задорожнюк Андрій Борисович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2017 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ І МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Огляд наукової літератури з теми дослідження	6
1.2. Джерельна база роботи	13
1.3. Методи вивчення проблеми	14
РОЗДІЛ II. ПЕРЕДУМОВИ, ПРИЧИНИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОДІЛІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	16
2.1. Перший поділ Польщі, як наслідок російсько-пруської політики	16
2.2. Політична ситуація 1770-80-х рр. і другий поділ Польщі	25
2.3. Ліквідація Польської держави за третім поділом	33
Розділ III. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ДО СКЛАДУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	37
3.1. Адміністративно-територіальні зміни	37
3.2. Соціально-економічні трансформації	43
3.3. Суспільно-політичні нововведення	47
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	59
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Кінець XVIII - початок XIX ст. був періодом величезних політичних змін і соціальних перетворень в Україні, спричинених насамперед новою геополітичною ситуацією, що складалася в Центральній і Східній Європі. Наприкінці XVIII ст. внаслідок соціально-економічної та військової відсталості, а також політичної анархії безславно припинила своє існування колись могутня Річ Посполита, до складу якої входила значна частина українських земель. На півдні розпалося агресивне Кримське ханство, яке з кінця XV ст. своїми нападами постійно загрожувало населенню України. У зв'язку з цими змінами зникли держави, які помітно впливали на розвиток подій в Україні, а українські землі через це почали набувати нової політичної конфігурації.

Унаслідок другого (1793 рік) й третього (1795 рік) поділів Речі Посполитої до складу Російської імперії увійшли Правобережна Україна й Західна Волинь. Ще раніше, після переможної війни з Туреччиною, до її території були приєднані причорноморські степи, а згодом і Крим (1783 рік).

Три поділи Речі Посполитої становлять найдовершеніші приклади політичної агресії, що увійшли в аннали європейської історії. Здійснені насильницькими методами і поетапно – 1773, 1793 і 1795р., вони поділили багатства країни, близької за розмірами до Франції.

Питання поділів - складний історичний феномен, передумови, причини, хід та наслідки якого у багато чому залишаються невирішеними чи недостатньо вирішеними. Це зумовлює необхідність досліджувати дану проблему.

Актуальність теми визначається проблемою фактологічного вивчення та осмислення історії українських земель другої половини XVIII – початку XIX століть.

Виходячи з актуальності даного дослідження, можна висловити **мету** дослідження: здійснення комплексного аналізу поділів Речі Посполитої та з'ясування особливостей приєднання українських земель до складу Російської імперії.

Поставлена мета дослідження дозволяє визначити **завдання** роботи, які включають такі складові:

- простежити процес економічного та політичного занепаду Польщі;
- визначити передумови та причини поділів Речі Посполитої;
- показати зміст і методи проведення трьох поділів Польської держави;
- дослідити особливості входження українських земель до складу Російської імперії.

Об'єктом роботи визначено ситуацію у Східній Європі у другій половині XVIII ст.

Предметом роботи поділи Речі Посполитої і особливості входження українських земель до складу Російської імперії.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із часу поділів Польщі у 70-х рр. XVIII ст. до початку XIX ст., коли землі України були анексовані Російською імперією й стали розвиватися в межах нової метрополії.

Територіальні межі дослідження охоплюють українські землі, які за поділами Речі Посполитої були приєднані до Російської імперії.

Методологічну основу роботи становить низка прийнятих на сучасному етапі принципів і методів, використання яких дозволило реалізувати сформульовану мету і завдання нашого дослідження. Серед них важливе місце посіли принципи діалектики, детермінізму, об'єктивності, історизму, системності, такі загальнонаукові методи, як: аналітичний, типологічний, порівняльний, а також конкретно-історичні методи – історико-генетичний, історичної ретроспекції, історичної реконструкції, періодизації, проблемно-хронологічний тощо.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що нами зроблено спробу сучасного вивчення й осмислення подій кінця XVIII ст., пов'язаних із зникненням польської держави і входженням українських земель до держави московської.

Інформаційну основу даного дослідження становлять опубліковані джерела в документальних виданнях і збірниках, праці відомих українських, польських істориків, їх монографічні і колективні праці, що об'єктивно висвітлюють дану проблему. Також вагомим інформаційним ресурсом є документи та джерела з даного періоду, що вміщені в ряді хрестоматій.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання зібраного, систематизованого і представленого в авторському баченні матеріалу при проведенні лекцій і семінарських занять у навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження: окремі аспекти проблеми знайшли своє відображення у доповіді на звітній науковій конференції студентів і магістрантів університету в квітні цього року та поданій до друку статті в збірнику наукових праць студентів і магістрантів історичного факультету.

Структура бакалаврської роботи обумовлена характером і змістом, метою і завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 9 підрозділів, прикінцевих висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

Висновки

До кінця XVIII ст. Річ Посполита була одним з найбільших у Європі держав. Після смерті Августа III (1763 р.) у Польщі утворилися два політичних табори: Рух під проводом Чарторийських, який пропонував програму реформ по поверненню слави Речі Посполитої, маючи на увазі, що союзником Польщі в боротьбі за реформи стане Росія, і Республіканці, програма яких стояла на захисті Золотої вільності й опорі всяким змінам державного ладу. На чолі Республіканців стояла родина Потоцьких. Республіканці прагнули до союзу з Австрією й Францією, і їхні ідеї збігалися з інтересами сусідніх з Польщею держав.

Процеси економічного та політичного занепаду Польщі поглибилися у другій половині XVIII ст. Головним показником цього стала ситуація, за якої сусідні держави, Пруссія, Російська та Австрійська імперії, фактично контролювали значну частину її території. Поділ земель Речі Посполитої був погоджений між Росією і Пруссією 6 лютого 1772 р. у Петербурзі, а 19 лютого 1772 р. у Відні між Росією і Австрією.

За цим поділом до Російської імперії відійшла частина Прибалтики та Білорусі; Пруссія отримувала прилеглі до балтійського моря воєводства, окрім Гданська, таким чином з'єднавши суходолом свої східну і західну частини; Австрія отримала частини Сандомирського, Краківського та Бельського воєводств, а також всю Галичину – Червону Русь, що включала в себе Белзьке і Руське (Холмська, Сяноцька, Перемишльська, Львівська і Галицька землі) воєводства, а також частину Волинського воєводства і Поділля.

Після прийняття Польщею Травневої конституції у 1791 р. російська армія вступила на Правобережжя України та Білорусі. Польський король Станіслав Август Понятовський віддав наказ припинити збройний супротив російським військам. 8 грудня 1792 р. Катерина II підписала указ, за яким на головнокомандувача російськими військами на Правобережжі було

покладено виконання першочергових військових і політичних завдань щодо освоєння нових територій. В цьому указі було визначено адміністративний поділ приєднаних земель. На більшій частині територій Литви і Білорусі створювалося Мінське намісництво, на більшій частині Волині – Ізяславське, на частині Поділля – Брацлавське.

За новою конвенцією від 12 січня 1793 р., яка була підписана у Санкт-Петербурзі між Пруссією та Росією було проведено другий розділ Польщі, за яким до пруської корони відійшли області Торуні, Познані і Гданська, до російської – території Брацлавського, Ізяславського, Мінського і Подільського намісництв, що включали Житомирський, Заславський, Звягельський, Овруцький, Острозький, Рівненський, Старокостянтинівський регіони та східні частини Дубенського, Кременецького і Луцького регіонів. Західний кордон Російської імперії був тимчасово встановлений на території Волині вздовж лінії Дубровиця – Рівне – Катербург (Дубенського повіту). Правобережній Україні була надана офіційна назва Південно-Західна Росія або Південно-Західний край. Ці територіальні зміни були затверджені договорами з Річчю Посполитою від 11 липня 1793 р. та з Пруссією від 14 вересня 1793 р.

27 березня 1793 р. вийшов царський маніфест про включення території Правобережжя до складу Російської імперії. Маніфест зачитували у церквах, де до присяги приводилися війська. Шляхетський стан, духовенство, міщани і єврейське населення подавали особисті присяжні листи, де засвідчували свою лояльність російській цариці. Посполиті присяги не складали, за них це робили їх власники. Вільні громадяни, які не бажали складати присягу на вірність, мали виїхати за межі імперії.

Після придушення повстання Т. Костюшка у 1794 р. російськими та пруськими військами за участі Австрії, землі Речі Посполитої остаточно були поділені між трьома державами. 23 грудня 1794 р. /3 січня 1795 р. між Росією і Австрією було підписано конвенцію про необхідність припинення існування Речі Посполитої і про її остаточний поділ. Конвенція між Росією,

Австрією та Пруссією від 13 жовтня 1795 р. підтвердила цей поділ, за яким Росія отримала землі на схід від Західного Бугу та лінії Немирове – Гродно, а також Курляндію; Пруссія отримала землі на захід від Пилиці й Вісли (включно з Варшавою), Західного Бугу та Німану, а також Західну Литву; Австрія отримала землі між Пилицею, Віслою та Західним Бугом.

Територія, що перейшла під владу Російської імперії, була розділена на губернії. Землі, що відійшли під владу австрійської корони, отримали назву королівства Галичини і Лодомерії і були розділені на 12 округів. Тут були запроваджені німецька школа і австрійське право.

До Російської держави увійшли Київщина, Брацлавщина, Східна Волинь і частина Білорусі, а потім і Західна Волинь. Після Віденського конгресу 1815 р. до Російської імперії відійшло Царство Польське, а в його складі Холмщина, Підляшшя, Надсяння. Таким чином, переважна більшість українських земель від Збруча на заході до Дінця на сході опинилася під владою імперії Романових.

Адміністративно-територіальні зміни на українських землях, що були приєднані до Російської імперії були зумовлені запровадженням губернського поділу та російського правового поля.

Під впливом інкорпорації на межі XVIII–XIX ст. почала змінюватися соціально-економічна структура регіону. Водночас, відбулася диференціація мешканців регіону на стани та різні прошарки, яка стала домінуючою тенденцією соціального розвитку суспільства..

Суспільно-політичні нововведення були зумовлені поширенням ідей панрусизму, що визріли ще за часів Катерини II. Державні діячі наступних часів насаджували ідею абсолютності російського народного духу в усій імперії. Втілювалася у життя т. зв. теорія офіційної народності, заснована на тріаді "православ'я, самодержавство, народність", що стала символом реакційного напрямку внутрішньої політики царату щодо розвитку української культури. Особливо це виявилось після придушення польського повстання 1830-1831 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Полное Собрание Законов Российской империи (далі – ПСЗ), 1 собрание. – СПб., 1830. – Т.22: 1784 – 1788. – № 16187.
2. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – №16968.
3. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – №17090.
4. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – № 17108.
5. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – №17329.
6. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – №17332.
7. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – №17735.
8. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – № 17702.
9. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 23:1789 – 1796. – № 17634.
10. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 24: 1796 – 1797. – № 17608.
11. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 24: 1796 – 1797. – № 17789.
12. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 24: 1796 – 1797. – № 17790.
13. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 25: 1798 – 1799. – №18421.
14. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 25: 1798 – 1799. – № 19154.
15. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 26: 1800 – 1801. – № 19375.
16. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 26: 1800 – 1801. – № 19527.
17. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 26: 1800 – 1801. – № 19531.
18. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 26: 1800 – 1801. – № 19628.
19. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 26: 1800 – 1801. – № 19810.
20. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 27: 1802 – 1803. – № 20423.
21. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 27: 1802 – 1803. – № 20608.
22. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 28: 1804 – 1805. – № 21646.
23. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 30: 1808 – 1809. – № 21060.
24. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т. 30: 1808 – 1809. – № 22873.
25. ПСЗ, 1 собрание. – СПб., 1830. – Т.31: 1810 – 1811. – № 24326.

26. ПСЗ, 2 собрание. – СПб., 1831. – Т.5: 1830. – № 4206.

Література:

27. Антонович В. Б. Твори / В.Б. Антонович – К.: Видавництво ВУАН, 1932. – Т.1. – 314 с.
28. Антонович В. Б. Монография по истории западной и юго-западной Руси / В. Антонович. – К.: Тип. Н. Давиденко, 1885. – 451 с.
29. Антонович В. Б. О происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России / В. Антонович. – К.: Тип. Н. Давиденко, 1867. – 62 с.
30. Баранович А. Магнатское хозяйство на Юге Волыни в XVIII в. / А. Баранович. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – 184 с.
31. Бармак М. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / М. Бармак. – Тернопіль: Астон, 2007. – 512 с.
32. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863) / Пер. з франц. З. Борисюк / Даніель Бовуа. – К.: Ін-тел, 1996. – 416 с.
33. Богуцька А. Особливості етноконфесійних трансформацій у Правобережній Україні наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. [Електронний ресурс] / А. Богуцька. – Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3222>.
34. Богуцька А. Поляки в етнонаціональних змінах губерній Правобережної України у першій половині XIX ст. [Текст] / А.Богуцька // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – Чернівці : ЧНУ, 2014. – Вип. 684/685: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – С. 32-36.
35. Борисевич С. Поземельні відносини в Подільській губернії протягом 1793–1861 рр.: дис. ...канд. іст. наук: 07.00.02 / Борисевич Сергій Олександрович. – Дніпропетровськ, 1992. – 182 с.
36. Борисевич С. Поміщицьке землеволодіння і землекористування на Поділлі (1793–1830 рр.) / С. Борисевич // Український історичний журнал. – 1992. – № 3. – С. 80–88.
37. Беєр А. Перший поділ Польщі / Беєр А. – Відень, 1873. – В 3-х т.
38. Бовуа Д. Російська влада та польська шляхта в Україні. 1793 – 1830 рр. / Д. Бовуа. – Львів: Кальварія, 2007. – 296 с.

39. Громакова Н. Ю. Суспільний рух польської шляхти Правобережної України в 1795-1830-х рр.: Автореф. дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / Громакова Наталія Юріївна. – Дніпропетровськ, 2002. – 20 с.
40. Гуржій І. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини ХІХ ст. / І. Гуржій. – К.: Держполітвидав УРСР, 1954. – 452 с.
41. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795-1990 / Пер.з пол.. М.Кірсенка // Дильонгова Г. – К., 2007. – 239 с.
42. Журба О. І. Становлення української археографії та історіографічний процес другої половини ХVІІІ–ХІХ ст. / Журба О. І. – Дніпропетровськ, 2003. – 314 с.
43. Западные окраины Российской империи: [научн. ред. М. Долбилов, А. Миллер]. – М.: Новое литературное обозрение, 2006. – 608 с.
44. Иванишев Н. Постановления дворянских провинциальных сеймов Юго-Западной России / Н. Иванишев. – Т. 1. – К., 1861.
45. Історія державної служби в Україні: у 5 т. – Т. 1. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін. ; відп. ред. Т. В. Моторенко, В. А. Смолій ; редкол.: С. В. Кульчицький (кер.авт.кол.) та ін.] ; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 544 с.
46. Камінський С.А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505-1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура / А.С.Камінський ; пер. з пол. Я.Стріхи. – К.: Наш час, 2011. – 263 с.
47. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія. Виникнення. Історія. Розпад / А. Каппелер. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – 360 с.
48. Каппелер А. Россия – многонациональная империя. Возникновение. История. Распад. / Пер. с нем. С. Червоная / А. Каппелер. – М.: Прогрес-Традиция, 1997. – 342 с.
49. Коваленко Л. А. Про приєднання Правобережної України до Росії / Л.А. Коваленко. // Наукові записки Житомирського педагогічного інституту. – Житомир, 1950. – Т.1. – С. 41-68.
50. Конзеля Л. Концерт трех черных орлов. Споры о разделах Польши / Конзеля Л., Цегельский Т. // Историки отвечают на вопросы. – Москва, 1990. – С.152-164.

51. Костомаров Н. И. Последние годы Речи Посполитой: В 2-х тт. / Н.И. Костомаров. – СПб.: Типография М.М. Стасюлевича, 1886. – Т. 1.
52. Костомаров Н.И. Последние годы Речи Посполитой. // [Вестник Европы](#), 1869 г., № 2, с. 685 – 758; № 3, с. 154 – 224; № 4, с. 618 – 694; № 5, с. 138 – 153; № 6, с. 559 – 607; № 7, с. 89 – 154; № 8, с. 548 – 587; № 9, с. 17 – 104; № 10, с. 562 – 622; № 11, с. 109 – 189; № 12, с. 668 – 739. – СПб., 1870 г.
53. Крижановська О. О. Таємні організації в громадсько-політичному житті України (масонський рух у XVIII – на початку XX ст.): Навчальний посібник / О.О. Крижанівська. – К.: Аквілон-Прес, 1998. – 134 с.
54. Крижанівський О. П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII – перша половина XIX ст.) / О. П. Крижанівський. – К. : Вища школа, 1991. – 127 с.
55. Лисенко С. Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Список шляхти Волинської, Київської та Подільської губерній, дворянські права якої перевірила Центральна ревізійна комісія / С. Лисенко, Є. Чернецький. – Вид. 2-ге. – Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2007. – 448 с.
56. Мадариага И. Россия в эпоху Екатерины Второй / И. Мадариага. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 976 с.
57. Марахов Г. И. Социально-политическая борьба на Украине в 20–40-е годы XIX в. / Г.И. Марахов. – К.: Вища школа, 1979. – 151 с.
58. Маркина В. Магнатское поместье Правобережной Украины второй половины XVIII в. (Социально-экономическое развитие) / В. Маркина. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1961. – 236 с.
59. Материалы для истории Подольской губернии (1792–1796 гг.). – Вып.1. – Каменец-Подольск: Тип. Подол. губерн. правл., 1885. – 328 с.
60. Миронов Б. Социальная история России периода Империи (XVIII – начало XX в.). Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства: В 2 т. / Б. Миронов. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1999. – Т. 1. – 548 с.
61. Никотин И. Столетний период (1772–1872) русскаго законодательства в возсоединенных от Польши губерниях и законодательство о евреях (1649–1876). – Т.1 / И. Никотин. – Вильна: Тип. А. Г. Сыркина, 1886. – 380 с.

62. Носов Б. В. Польша и Европа в XVIII веке: Международные и внутренние факторы разделов Речи Посполитой / Носов Б. В. – М.: Институт славяноведения РАН, 1999. – 228 с.
63. Павлюк В. В. Вплив шляхетських родин Волині на соціально-економічний та культурний розвиток краю в XIX ст.: Автореф. дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Павлюк Віктор Володимирович. – Острог, 2000. – 19 с.
64. Свербигуз В. Старосвітське панство / В.Свербигуз. – Варшава, 1999. – 249 с.
65. Смолій В.А. Возз'єднання Правобережної України з Росією / В.А. Смолій. – К.: Наукова думка, 1978. – 190 с.
66. Смолій В. Польський суспільно-політичний рух кінця XVIII ст. на Правобережній Україні / В. Смолій // Проблеми слов'янознавства. Історія зарубіжних слов'янських народів. – К.: Вища школа, 1976. – Вип. 14. – С. 88–96.
67. Смит Ф. История польского восстания и войны 1830–1831 годов: в 3 т. / Ф. Смит.– СПб.: Типография военно-учебных заведений, 1863–1864. – Т. 1. – 1863. – 427 с.; Т. 2. – 1863. – 446 с.; Т. 3. – 1864. – 508 с.
68. Смит, Ф. Отзывы и мнения военачальников о польской войне 1831 года / Ф. Смит. – СПб.: Тип. Э. Веймара, 1867. – 182 с.
69. Смитт Ф. Суворов и падение Польши: В 2-х ч. // Пер. с нем. / Фр. Смитт. – Ч.1. – СПб.: Тип. Э. Веймара, 1866. – 391 с.; Ч. 2. – СПб.: Тип. Э. Веймара, 1867. – 368 с. – [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://znanium.com/>.
70. Стегний П.В. Разделы Польши и дипломатия Екатерины II. 1772. 1793. 1795 – М., 2002. – 696 с.
71. Стегний П.В. Первый раздел Польши и российская дипломатия // Новая и новейшая история . – 2001. – № 2. – С. 107-125.
72. Філінюк А. Г. Торговельно-економічні зв'язки Правобережної України в умовах інкорпорації та геополітики Російської імперії (кінець XVIII – 50-ті роки XIX століття): [А. Г. Філінюк, Т. В. Ігнат'єва]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, Редакційно-видавничий відділ, 2006. – 316 с.
73. Філінюк А. Г. До питання про національно-культурне відродження у Правобережній Україні наприкінці XVIII – в першій третині XIX століття / А.Г. Філінюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. – Кам'янець-

- Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 1998. – Т 2(4). – С. 36-42.
74. Філінюк А. Г. До питання про конфесійну політику самодержавства на Поділлі в умовах інкорпорації краю в систему Російської імперії на межі XVIII – XIX ст. / А. Г. Філінюк, Ю. І. Блажевич // Наук. праці Кам'янець-Подільського державного університету: іст. науки. Т. 17. На пошану професора В. П. Газіна. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – С. 160-179.
 75. Філінюк А. Г. Інкорпорація Правобережної України Російською імперією на рубежі XVIII – XIX століть: адміністративно-територіальний аспект / А. Г. Філінюк // II Міжн. наук. конгрес укр. істориків „Українська історична наука на сучасному етапі розвитку”. Кам'янець-Подільський, 17-18 вересня 2003 року. Доп. та повід. / Укр. іст. тов-во, Ін-т історії України НАН України, Кам'янець-Подільський держ. ун-т, Світова наук. рада при Світовому Конгресі Українців. Ред.: Любомир Винар, Олександр Завальнюк. – Кам'янець-Подільський; Київ; Нью-Йорк; Острог: Вид-во НаУОА, 2007. – С. 23-30.
 76. Філінюк А. Г. Зміни в національно-культурній сфері Поділля на межі XVIII – XIX століть та їх особливості / А. Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць. – Т. 11. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. Матеріали сьомого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету. – С. 180-190.
 77. Філінюк А. Г. Розмежування губерній Правобережної України в 1801 – 1806 роках / А. Г. Філінюк // Наук. праці Кам'янець-Подільського національного університету: іст. науки. Т. 18: На пошану академіка В. С. Степанкова. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – С. 198-208.
 78. Філінюк А. Г. Політика російського самодержавства щодо греко-католицької церкви в Правобережній Україні на межі XVIII – XIX століть / А. Г. Філінюк // Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Іст. науки: зб. наук. праць. – Вип. 6. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – С. 405-413.
 79. Філінюк А. Г. Етнорелігійні перетворення на Поділлі наприкінці XVIII – в перших десятиліттях XIX століття / А. Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць. – Т. 12. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – С. 223-237.
 80. Філінюк А. Г. Соціальні трансформації в Правобережній Україні на межі XVIII – XIX століть / А. Г. Філінюк // Наук. праці Кам'янець-

Подільського державного університету: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл., докт. і аспір. Вип. 7. – У 5-ти т. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський: Кам.-Поділ. нац. ун-т, ред.-вид. від., 2008. – С. 91-93.

81. Філінюк А. Г. Політико-адміністративні перетворення в Правобережній Україні наприкінці XVIII століття / А. Г. Філінюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія Історія. – Вип. І. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – С. 211-220.
82. Філінюк А. Г. Господарсько-економічне освоєння росіянами Правобережної України на межі XVIII – XIX століть / А. Г. Філінюк // Наук. праці Кам'янець-Подільського національного університету: іст. науки. Т. 19: На пошану академіка В. А. Смолія. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – С. 274-284.
83. Хитровська Ю. В. Громадянсько-політична позиція духовенства Правобережної України наприкінці XVIII – середині XIX ст. (в контексті церковної політики самодержавства): Автореф. дис. ... кандидата іст. наук : 09.00.11 / Хитровська Юлія Валентинівна. – Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2001. – 19 с.
84. Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.). Джерела, структура стану, роди / Є. Чернецький. – Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2007. – 176 с.
85. Чернецький Є. Шляхта Правобережної України в кін. XVIII – I пол. XIX ст. / Є. Чернецький // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип. 1. – Біла Церква, 2001. – С. 25-47.
86. Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.). Джерела, структура стану, роди / Є. Чернецький. – Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2007. – 176 с.
87. Чернецький Є. Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Є. Чернецький, С. Лисенко. – Біла Церква: Видавництво ТОСК, 2002. – 394 с.
88. Шандра В. С. Адміністративні установи Правобережної України кін. XVIII – поч. XIX ст. в російському законодавстві: джерелознавчий аналітичний огляд / В.С. Шандра. – К., 1998. – 75 с.
89. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття / В.С. Шандра. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 427 с.

90. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття): Монографія / Н.О. Щербак. – К.: ПЦ «Ризографіка», 2005. – 616 с.
91. Яблочков М. История дворянского сословия в России / М. Яблочков. – Смоленск: Русич, 2003. – 572 с. (Репринтне видання 1876 р.).

ДОДАТКИ

Додаток А.

Поділи Речі Посполитої

Поділи Речі Посполитої	
Хронологія	Наслідки
Перший поділ – 1772 р.	Росія встановила контроль над білоруськими землями; Австрія – Галичина, частина Волинського та Подільського воєводства; Пруссія – північно-західні землі з Гданськом.
Другий поділ – 1793 р.	Росія – Київщина, Брацлавщина, Поділля, Східна Волинь, білоруські землі; Пруссія – Великопольща та частина Мазовії;
Третій поділ – 1795 р. <i>academia.in.ua.</i>	Австрія – Краків, Холмщину, Південне Підляшшя; Росія – Литва, Курляндія, Західна Білорусь та Західна Волинь; Пруссія – частину Підляшшя й Мазовецьких земель з Варшавою, а також частину Жемайтії.

Походження: zno.academia.in.ua

Додаток Б.

Сатирична алегорія першого поділу Речі Посполитої між Росією, Прусією та Австрією.

Походження: krytyka.com

Додаток В.

Росія та Пруссія вдруге поділили Польщу.

Походження: te.20minut.ua

Додаток С.

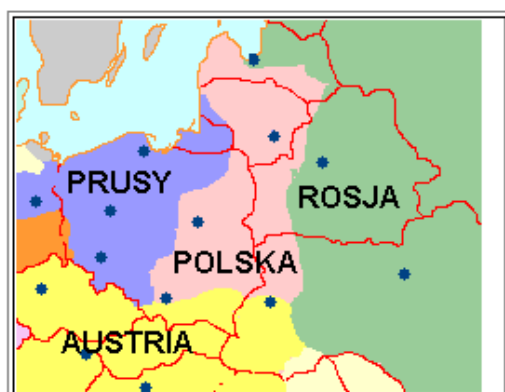
Територіальні здобутки учасників поділів Речі Посполитої.

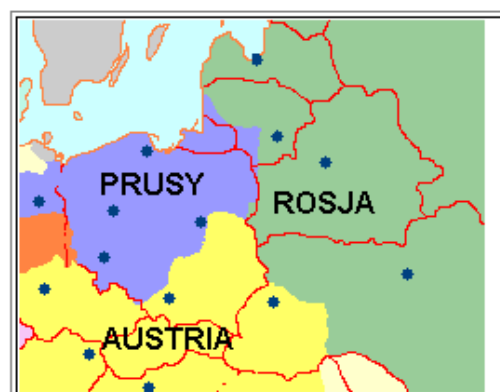
Польша до разделов

После I раздела в 1772 году

После II раздела в 1793 году

После III раздела в 1795 году

Походження: yaplakal.com